

JAČANJE UZAJAMNOG PRIBLIŽAVANJA KROZ OBRAZOVANJE ZA DEMOKRATIJU I UČENJE JEZIKA – FRED

Osnovna studija o lingvističkim i kulturnim predstavama mladih
Stavovi prema jezicima, učenju jezika i ljudima kojima je neki drugi jezik maternji

Februar 2019.

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Autori:

Mercedes Bernaus Queralt

Olena Styslavska

Ovaj dokument je sačinjen uz pomoć Norveške i Saveta Evrope. Stavovi koji su u njemu izraženi ni u kom slučaju ne predstavljaju zvanično mišljenje Saveta Evrope i Norveške.

Sadržaj

Deo I. Analitički rezime	4
Deo II. Spisak tabela	5
Deo III. Spisak dijagrama	5
Deo IV. Uvod.....	6
a. Istorijat Projekta	6
b. Kontekst Studije.....	7
c. Svrha Studije	7
Deo V. Metodologija.....	7
a. Način na koji je koncipirano istraživanje	7
b. Uzorak istraživanja	8
c. Razvoj upitnika.....	9
d. Prikupljanje podataka.....	9
e. Analiza podataka	9
Deo VI. Zaključci i diskusije	10
a. Demografski podaci o učenicima.....	10
b. Demografski podaci nastavnika.....	15
c. Predstave i stavovi učenika.....	18
d. Predstave i stavovi nastavnika	22
Deo VII. Zaključci	24
Deo VIII. Preporuke	25
Deo 9. Bibliografija	27
10. PRILOG 1. Upitnici.....	29

Deo I. Analitički rezime

U ovom izveštaju opisuje se osnovna studija u kojoj su proučavani stavovi učenika i nastavnika na Kosovu* prema višjezičnosti i njihove predstave o drugim jezicima i narodima koji te druge jezike govore. U toj studiji se takođe ispituje nivo njihove motivisanosti za učenje drugih jezika i podsticaji koje imaju za to učenje. Istraživanje je sprovedeno u 11 škola koje učestvuju u projektu „Jačanje uzajamnog približavanja kroz obrazovanje za demokratiju i učenje jezika” (FRED) na Kosovu*, koji realizuje Savet Evrope, a zajednički ga finansiraju Norveška i Savet Evrope. Metodi analize obuhvataju faktorsku analizu odgovora koje su dali učenici i nastavnici u upitniku koji je sačinjen u skladu s potrebama te studije. U prilogima uz ovaj tekst nalaze se upitnici i korelacijske tabele.

Rezultati analize prikupljenih podataka pokazuju korelaciju između podsticanja u porodici na učenje jezika i ličnog poriva učenika da uče jezike. Veza između tih dveju stvari je veoma jaka i dodatno je potvrđena jednom drugom korelacijom, onom koja ukazuje na zavisnost između odvrćanja u porodici od ovladavanja drugim jezikom i negativnih stavova učenika prema drugim jezicima.

Druga korelacija koja je identifikovana zahvaljujući faktorskoj analizi ukazuje na direktnu vezu između školskih aktivnosti koje se odnose na učenje drugog ili trećeg jezika i pozitivnog stava učenika prema tome.

U ovom izveštaju identifikovan je odnos između stavova koje učenici i nastavnici izražavaju prema drugim jezicima i njihovih stavova prema licima koja te druge jezike govore. Stoga se može zaključiti da postoji direktna korelacija između stavova koje učenici iskazuju i stavova koje izražavaju njihovi nastavnici.

Drugi važan zaključak ovog izveštaja glasi da postoji direktna paralela između pozitivnih stavova učenika prema ljudima koji govore drugi jezik (koji nije maternji jezik učenika) i motivacije učenika da, uopšte uzev, uče jezike.

Preporuke obuhvataju sledeće:

- Jačanje saradnje sa ueničkim roditeljima u promovisanju učenja jezika i obrazovanju za demokratiju;
- Razvoj nastavničkih kompetencija za promovisanje učenja jezika i obrazovanja za demokratiju;
- Sprovođenje obrazovnih aktivnosti (kako nastavnih, tako i vannastavnih) koje ne obuhvataju samo različite jezike već sadržajno okupljaju učenike kojima su različiti maternji jezici, tako da oni zajedno i u saradnji govore različite jezike, što će biti značajno za njih;

* Sva upućivanja na Kosovo u ovom tekstu, bilo da se radi o teritoriji, institucijama ili stanovništvu, treba razumeti potpuno u skladu s Rezolucijom Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija 1244. i bez prejudiciranja statusa Kosova.

- Korišćenje konstruktivnih i kreativnih pedagoških metoda, kako na časovima redovne nastave, tako i u sklopu vannastavnih aktivnosti, kako bi se razvile kompetencije učenika za demokratsku kulturu i pojačali pozitivni stavovi i učenika i nastavnika prema višejezičnosti.

Deo II. Spisak tabela

Tabela 1. Škole koje učestvuju u Projektu

Tabela 2. Procenat učenika saglasan s pozitivnim iskazima u delu B Upitnika

Tabela 3. Procenat učenika saglasnih s negativnim iskazima u delu B Upitnika.

Deo III. Spisak dijagrama

Slika 1.	Pol učenika
Slika 2.	Uzrast učenika
Slika 3.	Nivo školovanja
Slika 4.	Mesto stanovanja učenika
Slika 5.	Obrazovanje roditelja
Slika 6.	Zanimanje roditelja
Slika 7.	Odgovor učenika na pitanje da li imaju prijatelje koji govore jezike koji su maternji drugim zajednicama na Kosovu*
Slika 8.	Odgovori učenika na pitanje, ako je odgovor na prethodno pitanje potvrđan, da li mogu da govore i/ili razumeju njihov jezik ili jezike
Slika 9.	Reakcija učenika na iskaz: „Želeo bih da govorim i druge jezike pored onog koji govorim kod kuće”
Slika 10.	Reakcija učenika na iskaz: „Moja porodica me podstiče da što je moguće više vežbam i druge jezike pored onoga koji govorim kod kuće”
Slika 11.	Reakcija učenika na iskaz „Poznavanje drugih jezika, pored onog koji govorim kod kuće, važno je zato što će me drugi usled toga više poštovati”
Slika 12.	Pol nastavnika
Slika 13.	Mesto stanovanja nastavnika
Slika 14.	Obrazovanje nastavnika

- Slika 15. Uzrast nastavnika
- Slika 16. Pedagoško iskustvo nastavnika
- Slika 17. Odgovor nastavnika na pitanje da li imaju učenike čiji se maternji jezik razlikuje od jezika koji se upotrebljava u školi
- Slika 18. Reakcija nastavnika na iskaz: „Školske aktivnosti koje obuhvataju različite jezike mogu pomoći učenicima da izgrade samopouzdanje u susretu s jezikom koji ne znaju”
- Slika 19. Reakcija nastavnika na iskaz: „Školske aktivnosti koje obuhvataju različite jezike mogu mi pomoći da osnažim veze između različitih školskih predmeta”
- Slika 20. Reakcija nastavnika na iskaz: „Školske aktivnosti koje obuhvataju različite jezike neće mi pomoći da izmenim način na koji predajem gradivo”
- Slika 21. Saglasnost sa iskazima u delu B Upitnika

Deo IV. Uvod

Istorijat Projekta

Opšti cilj projekta *„Jačanje uzajamnog približavanja kroz obrazovanje za demokratiju i učenje jezika” (FRED) na Kosovu**, koji realizuje Savet Evrope, a zajednički ga finansiraju Norveška i Savet Evrope, jeste unapređenje regionalne višejezičnosti i multikulturalnosti kao socijalne, kulturne i ekonomske vrednosti i pristup učenju jezika i obrazovanju za demokratsko građanstvo kao sredstvo za postizanje uzajamnog približavanja zajednica.

Projektni tim sarađuje s jednom grupom pilot-škola koje su pozvane da učestvuju na osnovu otvorenog poziva Kancelarije Saveta Evrope u Prištini radi ostvarivanja cilja jačanja uzajamnog približavanja kroz promovisanje učenja jezika i obrazovanja za demokratiju. Odabrano je jedanaest škola na osnovu nivoa motivacije izražene u podnetim aplikacijama, spremnosti da učestvuju u svim aktivnostima, kao i geografske uravnoteženosti i ravnoteže kontekstualnih odlika (kultura, veličina, nivo obrazovanja, nivo iskustva stečenog u međunarodnim projektima). Svaka škola koja je uključena u projektne aktivnosti odredila je svoj tim za koordinaciju rada na Projektu, u čijem se sastavu nalaze po jedan nastavnik, administrator, roditelj i učenički predstavnik.

* Sva upućivanja na Kosovo u ovom tekstu, bilo da se radi o teritoriji, institucijama ili stanovništvu, treba razumeti potpuno u skladu s Rezolucijom Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija 1244. i bez prejudiciranja statusa Kosova.

Kontekst Studije

Planirano je da se projektne aktivnosti odvijaju u tri faze. Prva faza usredsređena je na pripremu Osnovne studije o lingvističkim predstavama učenika i nastavnika koji su uključeni u ovaj projekat. Cilj je da se analiziraju njihovi stavovi prema jezicima, učenju jezika i onima koji kao maternji govore druge jezike. Rezultati koji su dobijeni u sklopu Osnovne studije poslužiće kao faktor od uticaja na rad druge faze – kreiranje projekata i njihovo sprovođenje u školama. U isto vreme, u toku su pripreme za drugu fazu. Osim toga, ti rezultati će pomoći da se utvrde vrste aktivnosti koje će se organizovati u školama kako bi se osnažili pozitivni stavovi učenika i nastavnika prema višejezičnosti.

Druga faza Projekta obuhvata kreiranje i implementaciju projekata koji se baziraju na stanju u školama i promovišu pozitivnu sliku lokalne i regionalne višejezičnosti. Svih 11 odabranih škola dobilo je zadatak da sprovede u delo Projekat onako kako ga definišu njihovi individualni timovi za koordinaciju Projekta. Školski timovi i projektni eksperti rade zajedno kako bi pronašli odgovarajuće metode koje posebno naglašavaju pozitivne primere višejezičnosti i kako bi pojačali razumevanje vrednosti višejezičnosti koje obuhvataju kako sve lokalne jezike, tako i međunarodne jezike, kao što su engleski i/ili nemački.

U završnoj fazi rezultati Projekta biće predloženi široj javnosti, kojoj će biti upućen poziv da diskutuje o rezultatima Projekta i da identifikuje sve odlike dobre prakse i preporuke kojima će se rukovoditi svi relevantni akteri u pogledu obezbeđivanja čvrste osnove za naprednu primenu jezičkih prava u domenu obrazovanja, gde će naglasak biti na učenju zvaničnih jezika Kosova u mešovitim zajednicama. Očekuje se da se u drugom krugu ankete o jezičkim i kulturnim predstavama posebno naglasi pozitivan uticaj Projekta na te predstave, tj. percepcije.

Svrha Studije

Svrha Osnovne studije jeste da se opišu i analiziraju stavovi učenika i nastavnika prema višejezičnosti u 11 škola koje učestvuju u Projektu, i to onako kakvi su bili pre početka obuke, usmeravanja i implementacije projekata koji se baziraju na stanju u školama. Studija će pružiti set indikatora koji će pomoći u sprovođenju nadzora nad budućim aktivnostima i vrednovanju aktivnosti koje će biti realizovane u sklopu Projekta. Osim toga, Studija će meriti ukupnu delotvornost planiranih aktivnosti, što će na kraju poslužiti kao osnov za razvoj preporuka u utvrđivanju sektorske politike.

Deo V. Metodologija

Način na koji je koncipirano istraživanje

Studija prikuplja i analizira stavove učenika i nastavnika i mišljenja škola koje učestvuju u Projektu o sledećim pitanjima:

- Stavove prema jezicima koji se razlikuju od jezika (jednog ili više njih) koji se govore kod kuće;
- Predstava (predstave) o ljudima koji govore jezike drugačije od onoga koji ispitanici govore kod kuće;
- Nivo zainteresovanosti za učenje jezika;
- Motivacioni faktori za učenje jezika koji se razlikuju od onog jezika (ili onih jezika) koji se govori kod kuće.

Pored toga, prikupljaju se i analiziraju mišljenja nastavnika o uticaju školskih aktivnosti koje obuhvataju različite jezike.

Uzorak istraživanja

Anketa je sprovedena u svih 11 škola koje su učestvovala u Projektu. Sve te škole nalaze se u različitim opštinama, osim dve škole koje se nalaze u Kamenici/Kamenicë. Opštine i škole su izabrane na osnovu geografske lokacije, kao i na osnovu kulturnog i lingvističkog konteksta.

Tabela 1. Škole koje učestvuju u Projektu

Naziv škole	Naziv opštine	Profil škole
<i>Abaz Ajeti</i>	Gnjilane/ <i>Gjilan</i>	1.200 učenika/gradsko/Albanci
Gimnazija <i>Bedri Pejani</i>	Peć/ <i>Peje</i>	1.700 učenika/gradsko /Albanci i Bošnjaci
<i>Desanka Maksimović</i> <i>Fan S. Noli</i>	Kamenica/ <i>Kamenicë</i>	260 učenika/ gradsko /Srbi 466 učenika/ gradsko /Albanci
<i>Dositej Obradović</i>	Obilić/ <i>Obiliq</i>	53 učenika/seosko/Srbi
<i>Hanumshahe dhe Tefik Zymber</i>	Novo Brdo/ <i>Novobërdë</i>	184 učenika/ seosko /Albanci
<i>Halil AliAdema</i>	Vitina/ <i>Viti</i>	539 učenika/ seosko /Albanci
<i>Jeronim De Rada</i>	Uroševac/ <i>Ferizaj</i>	1503 učenika/ gradsko /Albanci
<i>Leke Dukagjini</i>	Prizren	1667 učenika/ gradsko /Albanci i Bošnjaci
<i>Mileniumi i Tretë/Third Millennium</i>	Priština/ <i>Prishtinë</i>	555 učenika/ gradsko /Albanci
<i>Trepça</i>	Istok/ <i>Istog</i>	640 učenika/ seosko /Albanci

Među školama ima devet osnovnih/nižih srednjih škola (razredi od prvog do devetog ili od prvog do osmog kada je reč o školama koje rade u okviru paralelnog sistema Srbije), jedna viša srednja škola (razredi od desetog do dvanaestog) i jedna škola koja ima i osnovno/nije srednje i više srednje obrazovanje.

Škole koje učestvuju u ovom projektu razlikuju se prema lokaciji, broju učenika, kulturnoj i lingvističkoj istoriji zajednica, kao i po nivou iskustva koje su stekle u radu na različitim lokalnim i međunarodnim projektima.

Za Osnovnu studiju su korišćeni nasumično uzeti uzorci (stratifikovano randomizovano uzorkovanje) kako bi bili ispunjeni ključni zahtevi za prikupljanje kvalitetnih, pouzdanih i uporedivih podataka. Smernice koje se odnose na uzorkovanje i koje su date kao deo ovog istraživanja polazile su od pretpostavke da učenici svih nivoa višeg srednjeg obrazovanja treba da učestvuju u Projektu i toga su se držale sve škole učesnice.

Koncept uzorkovanja se zasnivao na izboru klastera (grupa) s jednakom verovatnoćom za svakog učenika da bude izabran u klaster razreda koji pohađa. Svi ispitanici iz pilot-škola koje učestvuju u Projektu uneti su na jedan spisak koji predstavlja ukupnu populaciju Osnovne studije. Grupisanje (klasterovanje) je postupak u kome se populacija koja je predmet istraživanja deli na manje grupe (klastere), a ograničen broj tih klastera biva izabran da postane predmet istraživanja. Broj ispitanika za svaki klaster će se utvrditi na osnovu spiska mogućih ispitanika koji će dostaviti svaka škola (preselekcioni spisak). Postupak grupisanja (klasterovanja) često je neophodan zato što bi, da ga nema, prikupljanje podataka za populaciju u celini bilo logistički nemoguće.

Razvoj upitnika

Kako bi osigurao da se prikupe relevantni podaci, ekspertski tim je sastavio dva upitnika – jedan za učenike, a drugi za nastavnike. Upitnici su prevedeni na albanski i srpski jezik. U izornoj engleskoj verziji dokumenta u Prilogu 1 nalaze se engleske verzije upitnika.

Prikupljanje podataka

Podatke je prikupio tim lokalnih istraživača koji su pod rukovodstvom i uz podršku Kancelarije Saveta Evrope u Prištini posetili sve škole koje učestvuju u Projektu. Tokom tih poseta istraživači su se sastali sa školskim timovima za koordinaciju rada na Projektu kako bi im objasnili svrhu Studije, metod prikupljanja podataka, izbor ispitanika i kako bi bili sigurni da škole poseduju svu neophodnu opremu i alate potrebne za učestvovanje u ovoj anketi. Od učenika i nastavnika zatraženo je da zasebno popune upitnik. Upitnik su mogli da popune u kabinetu za informacionu i komunikacionu tehnologiju u svojoj školi (IKT učionica) (ili da zatraže tehničku podršku od nastavnika koji predaje informacione i komunikacione tehnologije) ili na nekom mestu po svom izboru. U svakoj školi jedan nastavnik je bio određen za koordinatora celog procesa. Prikupljanje podataka je proteklo neometano i trajalo je ukupno petnaest (15) dana.

Analiza podataka

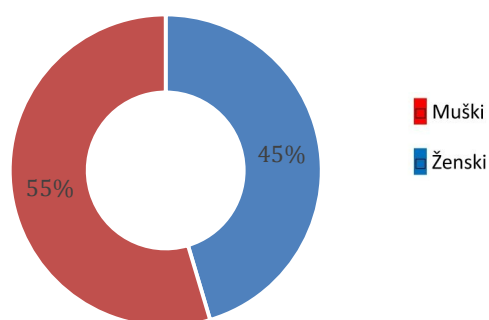
Prikupljeni podaci su prečišćeni, filtrirani i preneti u SPSS (program za statističku obradu podataka), koji je korišćen za dalju analizu.

Deo VI. Zaključci i diskusije

Demografski podaci o učenicima

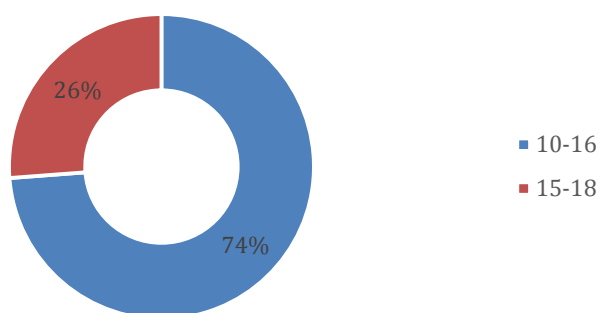
Na upitnik je odgovorilo ukupno 465 učenika. Ako se razvrstaju prema polu, 55% ispitanika čine pripadnice ženskog pola (254 devojke), dok 45% čine pripadnici muškog pola (211 mladića).

Slika 1. Pol učenika

Učenici su uzrasta od deset do osamnaest godina. Mlađi učenici između deset i petnaest godina čine većinu ispitanika (74%), dok preostalih 26% ispitanika ima od šesnaest do osamnaest godina.

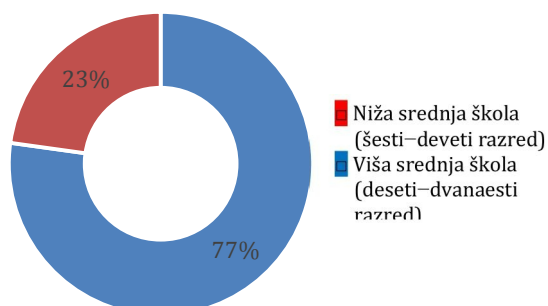
Slika 2. Uzrast učenika

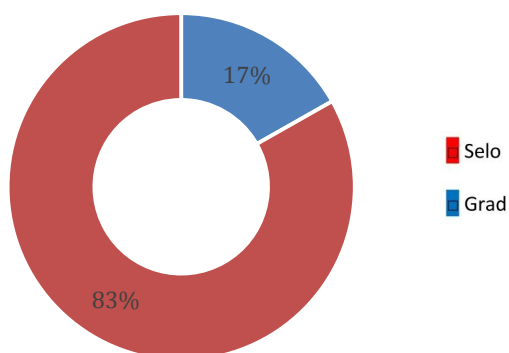
Oko 74% učenika pohađa nižu srednju školu (od šestog do devetog razreda), a gotovo 26% učenika koji su obuhvaćeni istraživanjem pohađa višu srednju škola (od desetog do dvanaestog razreda).

Većina učenika (otprilike 83%) živi u gradskim sredinama, dok 17% učenika potiče iz seoskih sredina.

Slika 3. Školski nivo

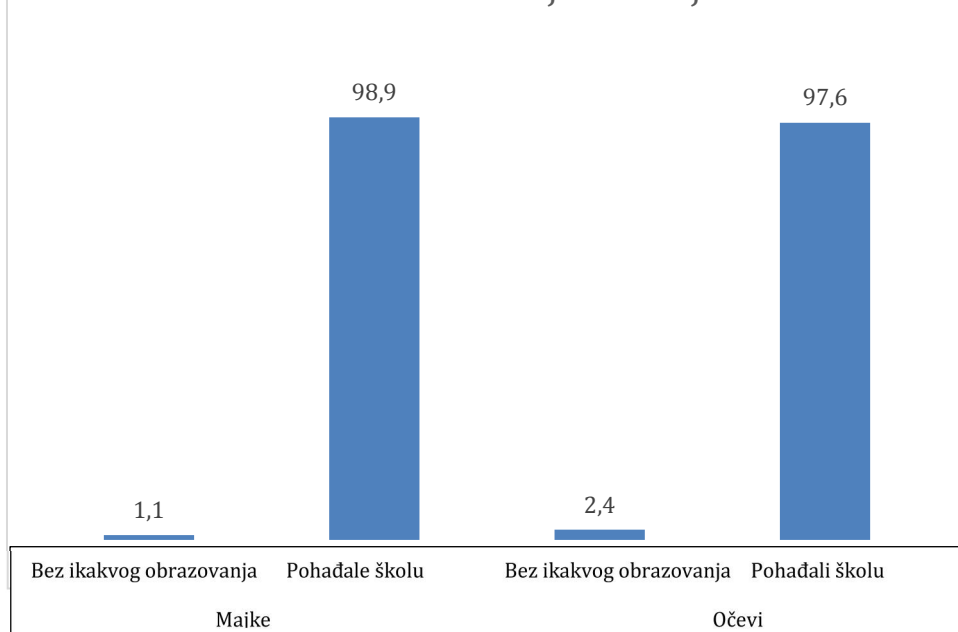

Slika 4. Mesto stanovanja učenika

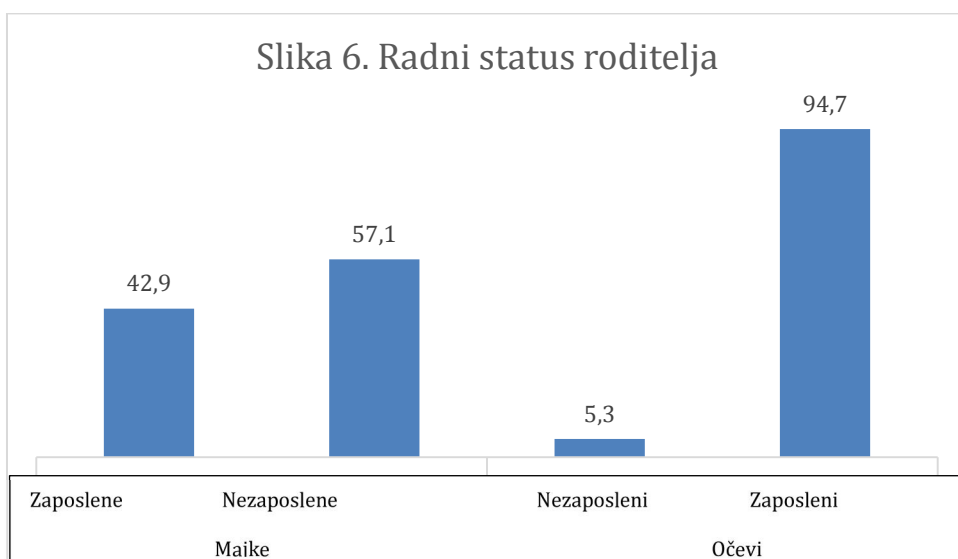
Rezultati pokazuju da roditelji učenika imaju različite nivoe obrazovanja. Ukupno uzev, 2,4% očeva i 1,1% majki uopšte nije pohađalo školu. U sledećoj grupi je 25,1% očeva i 14,4% majki koji su završili osnovnu školu, dok je 72,5% očeva i 84,5% majki steklo srednje/više obrazovanje.

Slika 5. Obrazovanje roditelja

Radni status roditelja anketiranih učenika se razlikuje, ali rezultati pokazuju da je većina očeva (94,7%) zaposlena, dok 57,1% majki nema stalno zaposlenje.

Slika 6. Radni status roditelja

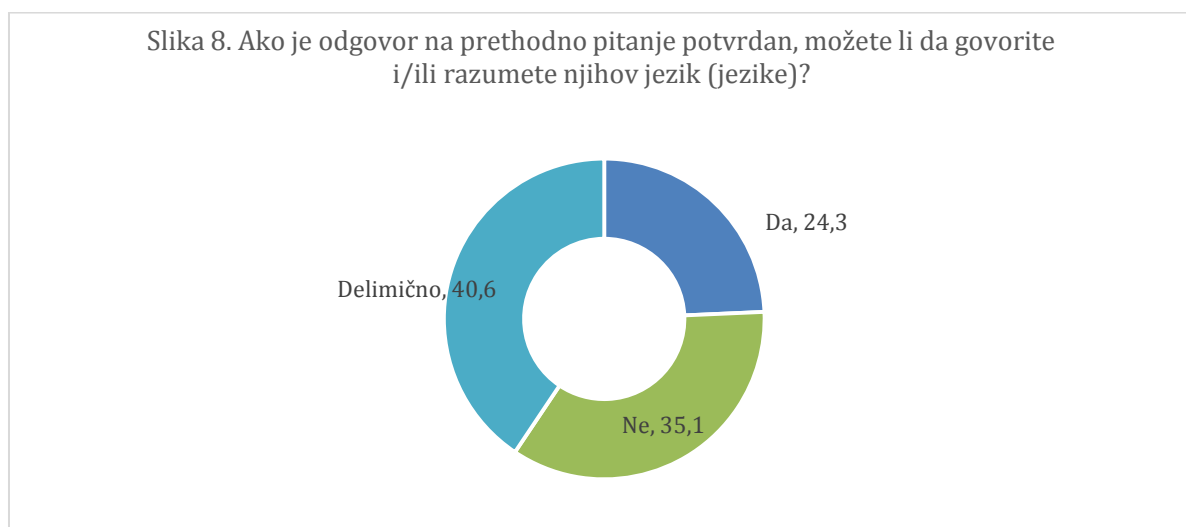
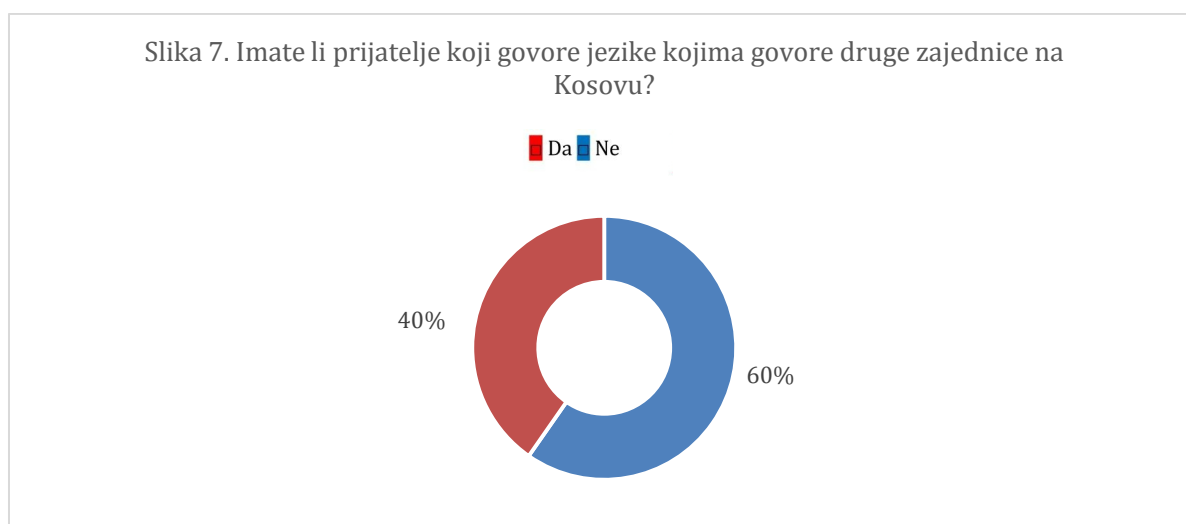

Prema rezultatima ovog istraživanja, primarni jezik učenika je albanski. Među ispitanicima njih gotovo 91% govori albanski kod kuće, a 83% koristi albanski u školi. Učenici su kao dva najzastupljenija druga jezika za koja tvrde da ih razumeju i koriste van škole i kuće naveli engleski (68%) i nemački (44%). Ti odgovori ukazuju na to da sve veći broj mladih građana Kosova* može da koristi engleski i/ili nemački jezik kao sredstvo komunikacije.

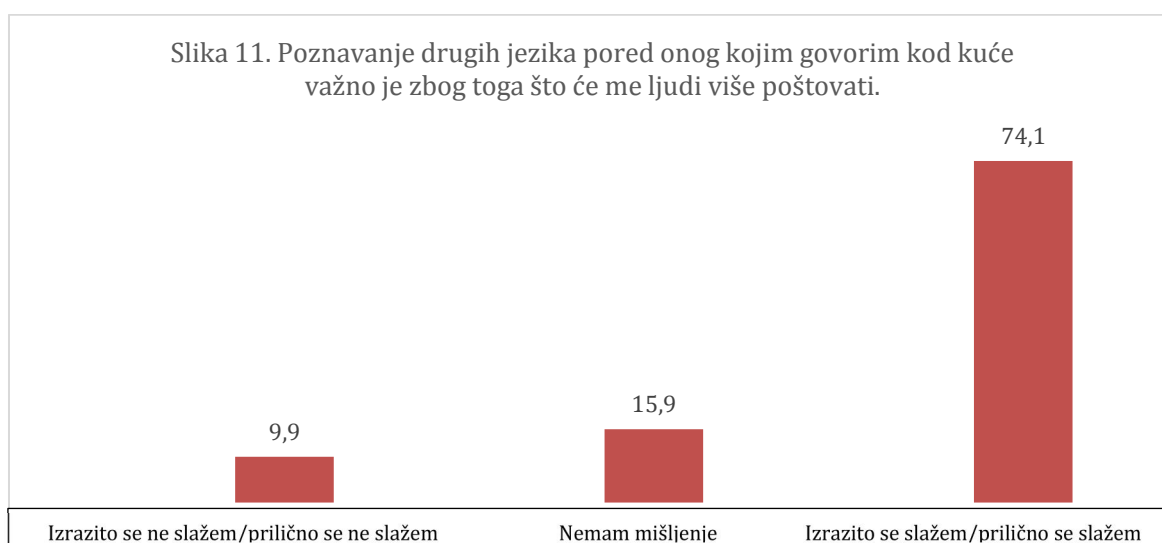
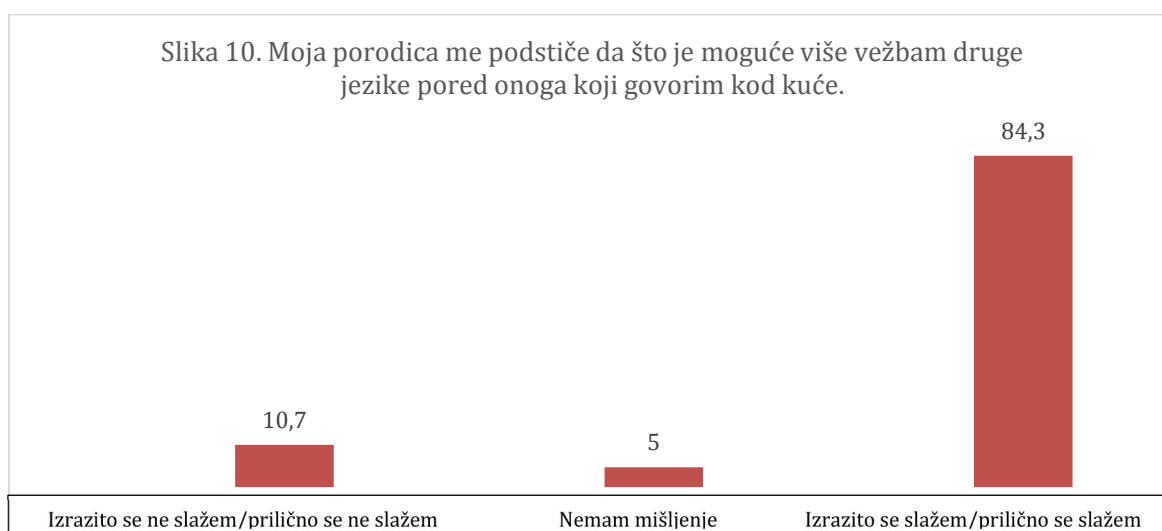
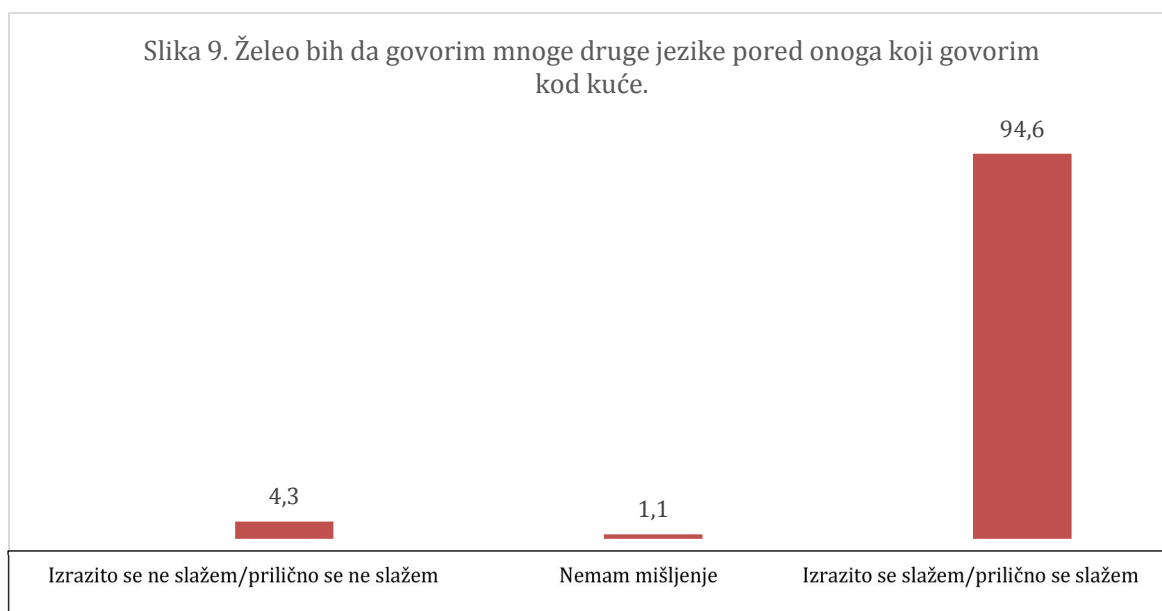
Oko 3% njih ukazalo je na to da govore i/ili razumeju srpski, koji je drugi zvanični jezik na Kosovu*. Ukupno uzev, 3,4% učenika koristi srpski u školi, manje od 2,4% učenika koristi srpski kod kuće, a 2,5% učenika govori i/ili razume srpski van škole i kuće.

U odgovorima na pitanje koje jezike govore ili razumeju učenici su pobrojali druge jezike koji se govore na Kosovu*, kao što su bošnjački, turski i romski. Bošnjački je pomenulo 3,7% ispitanika, turski 3,7% ispitanika i romski 1% ispitanika. Učenici su takođe naveli da govore engleski, nemački, francuski, španski, italijanski i makedonski.

Takođe je uočljivo da je 60% ispitanika izjavilo da ima prijatelje koji govore druge jezike – one kojima govore druge zajednice na Kosovu*. Među tim učenicima je 24,3% izjavilo da može razumeti njihov jezik, a 40,6% da može delimično razumeti te jezike.

U celini uzev, učenici koji su učestvovali u anketi ispoljili su pozitivne stavove prema učenju drugog jezika i sklapanju prijateljstava s vršnjacima koji govore drugim jezikom. Velika većina ispitanika izrazila je želju da uči više jezika (drugi i treći). Štaviše, oni tvrde da ih porodice ohrabruju da što je moguće više vežbaju druge jezike. Neki ispitanici su takođe izjavili da će ih ljudi više poštovati ako budu znali druge jezike.

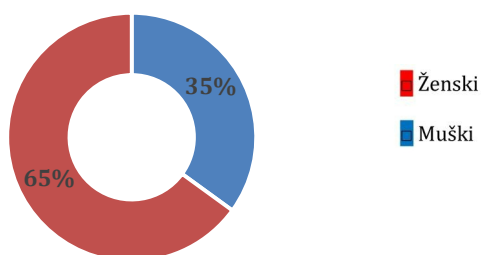

Odgovori na te iskaze (pozitivni ili negativni) odražavaju stavove prema jezicima u celini, a ne nužno prema jezicima kojima govore različite zajednice na Kosovu*.

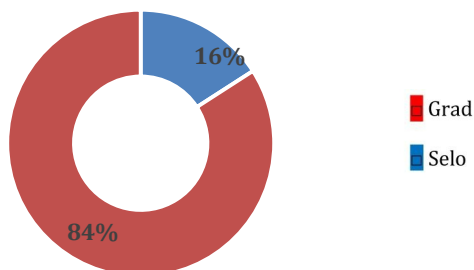
Demografski podaci nastavnika

Ukupno uzev, istraživanjem je bilo obuhvaćeno 277 nastavnika. Među njima 65% su bile žene, a 35% muškarci. Kao i kada je reč o učenicima, većina anketiranih nastavnika (84%) živi u gradskim sredinama, a 16% njih živi u seoskim zajednicama.

Slika 12. Pol nastavnika

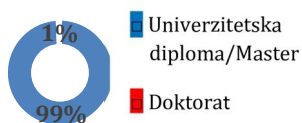

Slika 13. Mesto boravka nastavnika

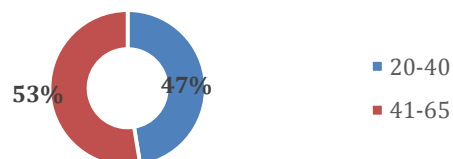

Gotovo svi nastavnici imaju fakultetsku diplomu ili master, a među njima su i tri nastavnika sa zvanjem doktora nauka. Kada je reč o uzrastu, 47% nastavnika mlađe je od 40 godina, a njih 53% je starije od četrdeset godina.

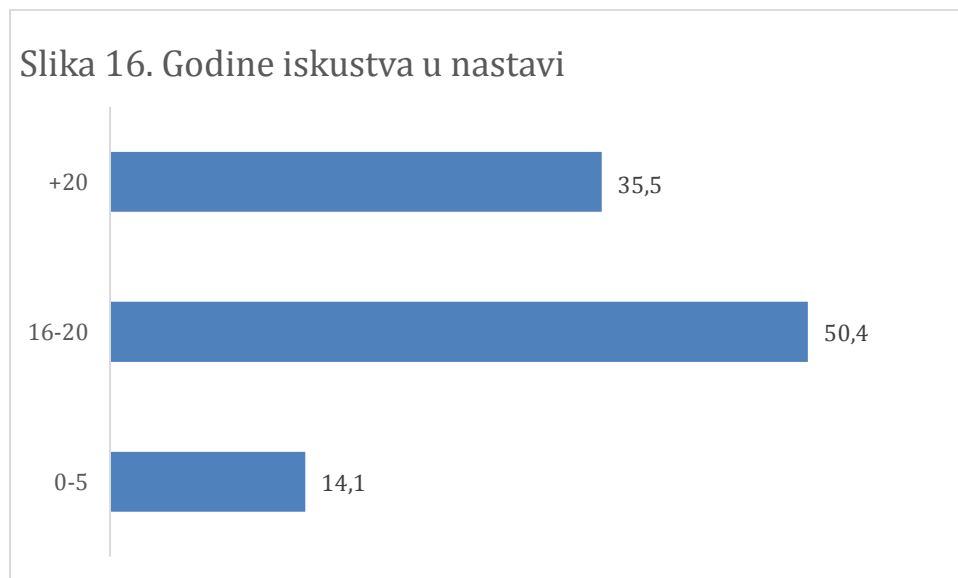
Slika 14. Obrazovanje nastavnika

Slika 15. Uzrast nastavnika

Kada je reč o iskustvu nastavnika, 35,5% predaje više od dvadeset godina, njih 50,4% ima između šest i dvadeset godina radnog iskustva, dok 14,1 % ima manje od pet godina iskustva u nastavi.

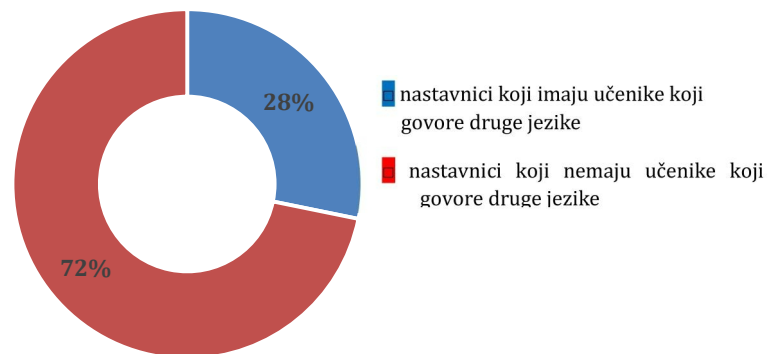
Većina nastavnika (86%) izjavila je da zna i koristi albanski jezik. Međutim, za razliku od učenika, gotovo 34% nastavnika tvrdi da zna i srpski jezik. Taj nalaz možda ne predstavlja iznenađenje s obzirom na to da su starije generacije učile srpski jezik u školi i/ili na univerzitetu.

Više nastavnika nego učenika, oko 19% njih, govori i bošnjački. Broj nastavnika koji tvrde da znaju turski jezik sličan je broju učenika koji navode taj podatak. Nijedan ispitanik među nastavnicima nije pomenuo romski jezik. Većina nastavnika kaže da govori engleski (53%). Ostali jezici, kao što su nemački, francuski, ruski, hrvatski, italijanski, slovenački, makedonski ili španski pomenuti su u odgovorima manjeg broja ispitanika.

Ako uporedimo odgovore nastavnika i učenika, primetno je da je broj ispitanika koji kažu da znaju srpski jezik i jezike manjina na Kosovu* (osim turskog) manji među učenicima nego među nastavnicima. S druge strane, veći broj učenika tvrdi da govori „međunarodne” jezike, kao što su engleski i/ili nemački.

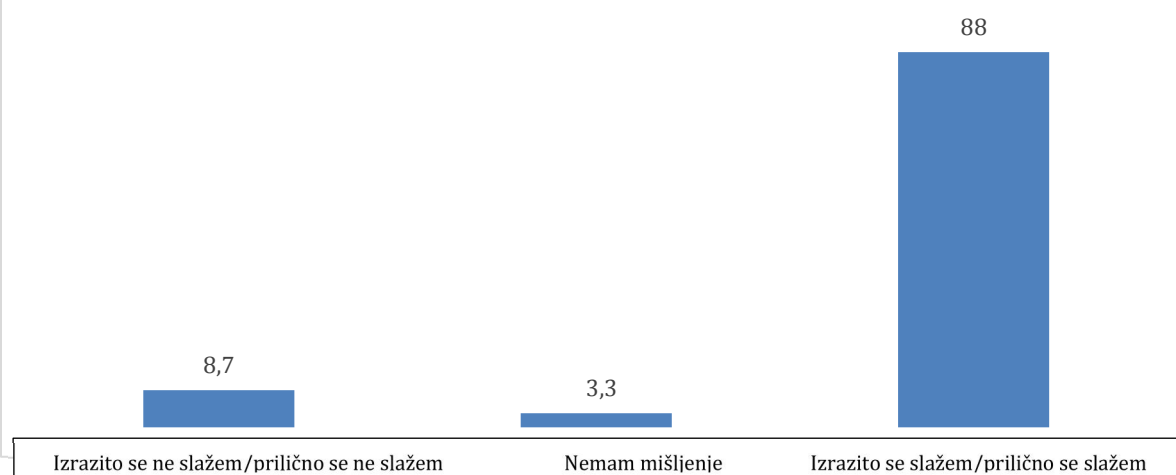
Ukupno 28% nastavnika odgovorilo je da ima u odeljenjima učenike čiji se maternji jezik razlikuje od dominantnog jezika u njihovoj školi.

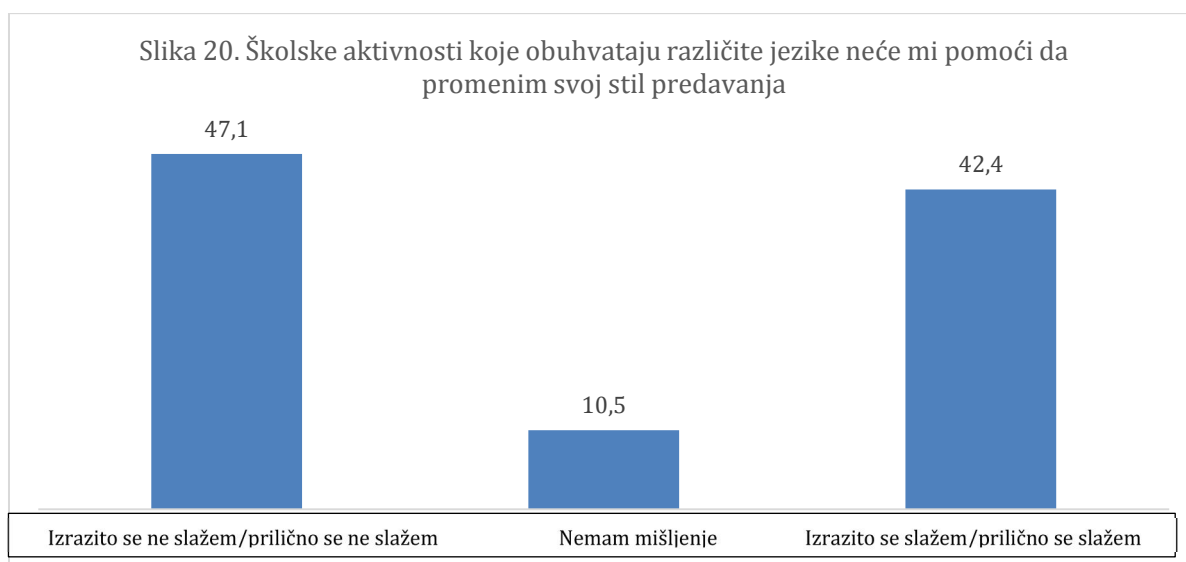
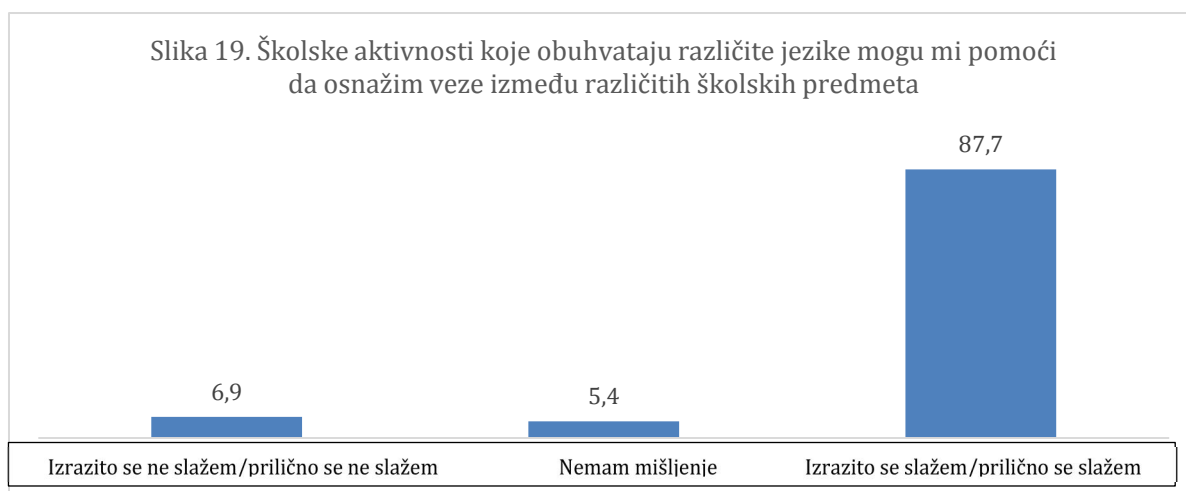
Slika 17. Imate li učenike čiji se prvi jezik razlikuje od školskog jezika?

Nastavnicima je postavljeno i pitanje o tome kakav uticaj na njihove učenike imaju školske aktivnosti u učionici koje obuhvataju različite jezike. Velika većina nastavnika složila se da takve aktivnosti mogu pomoći učenicima da razviju samopouzdanje kada se nađu u situaciji da se sretnu s nepoznatim jezicima. Isti broj nastavnika saglasan je da im takve aktivnosti mogu pomoći da jačaju veze između različitih školskih predmeta. S druge strane, mišljenja nastavnika su podeljena kada je reč o tome da li bi višejezične školske aktivnosti uticale ili ne bi uticale na stil njihovog predavanja i pritom je 10% nastavnika odbilo da odgovori na to pitanje.

Slika 18. Školske aktivnosti koje obuhvataju različite jezike mogu pomoći učenicima da steknu samopouzdanje u susretu s nepoznatim jezicima.

Predstave i stavovi učenika

Na sledećem dijagramu prikazan je procenat učenika koji se slažu s pozitivnim iskazima u delu B Upitnika i procenat onih koji se ne slažu s negativnim iskazima u vezi sa stavovima učenika prema jezicima i onima koji te jezike govore.

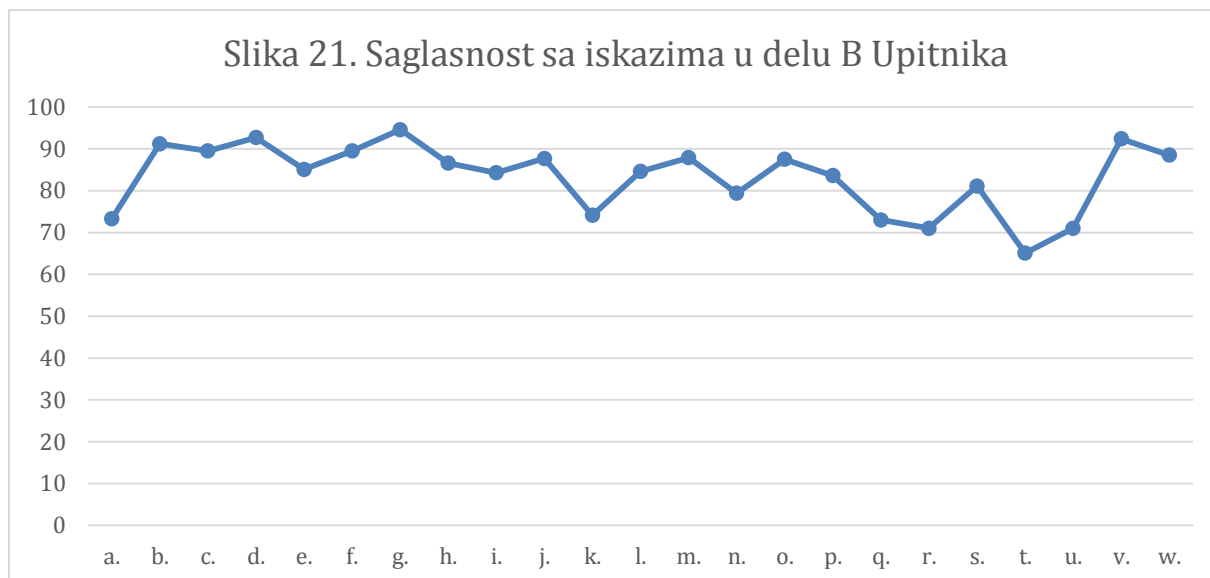

Tabela 2. Procenat saglasnosti učenika s pozitivnim iskazima u delu B Upitnika

b.	Želeo bih da poznajem više ljudi koji govore jezike različite od onoga koji govorim kod kuće.	91,2
c.	Školske aktivnosti koje obuhvataju jezike različite od onoga (jednog ili više njih) koji govorim kod kuće podstiču mi znatiželju i zanimanje za učenje jezika.	89,5
e.	Školske aktivnosti koje obuhvataju jezike različite od onoga (jednog ili više njih) koji govorim kod kuće mogu pomoći svakom učeniku da stekne samopouzdanje.	85,1
g.	Želeo bih da govorim i druge jezike pored onog (onih) koji govorim kod kuće.	94,6
i.	Moja porodica me podstiče da što je više moguće vežbam druge jezike pored onog (onih) koji govorim kod kuće.	84,3
k.	Školske aktivnosti koje obuhvataju različite jezike koji se razlikuju od onoga (onih) koji govorim kod kuće mogu pokazati da su svi jezici ravnopravni a da se istovremeno očuvaju sve razlike među njima.	74,1
l.	Većina ljudi koji govore jezike koji se razlikuju od onoga koji govorim kod kuće toliko je prijateljski nastrojena da imam sreću što mi oni mogu biti prijatelji.	84,6
m.	Želeo bih da mogu da razumem reči pesama koje se na Kosovu* pevaju na jezicima koji se razlikuju se od jezika koji govorim kod kuće.	87,9
p.	Moja porodica mi govori o važnosti drugih jezika koji se govore na Kosovu* i koji se razlikuju od jezika koji govorim kod kuće.	83,6
r.	Bila bi velika šteta da nisam imao kontakta s ljudima koji govore jezike koji se razlikuju od onoga (onih) koji govorim kod kuće.	71
u.	Poznavanje jezika koji se razlikuju od onoga koji govorim kod kuće je važno zbog toga što će me drugi ljudi tako više poštovati.	71
v.	Moja porodica mi kaže da treba da učim druge jezike pored onoga koji govorim kod kuće.	92,4

Tabela 3. Procenat neslaganja učenika s negativnim iskazima u delu B Upitnika

a.-	Što više upoznajem ljude koji govore jezike koji se razlikuju od onoga (onih) koji govorim kod kuće, to mi se oni manje dopadaju.	73,3
d.-	Moja porodica smatra da za mene nije važno da učim jezike koji se razlikuju od onoga (onih) koji govorim kod kuće.	92,7
f.	Poznavanje drugih jezika koji se razlikuju od onoga (onih) koji govorim kod kuće nije važno jer mi to neće biti od koristi za sticanje dobrog posla.	89,5
h.	Ne volim da se srećem s ljudima koji govore jezik koji se razlikuje od onoga koji govorim kod kuće.	86,6
j.	Moja porodica smatra da ne treba da posvetim vreme proučavanju drugih jezika osim onoga (onih) koje govorim kod kuće.	87,7
n.	Ne volim da gledam televizijske emisije na jezicima koji se razlikuju od onoga (onih) koje govorim kod kuće.	79,4
o.	Poznavanje drugih jezika pored onoga (onih) koje govorim kod kuće nije važno jer me to neće učiniti obrazovanim.	87,5
q.	Školske aktivnosti koje obuhvataju različite jezike ne mogu mi pomoći da izgradim samopouzdanje u susretu s jezicima koje ne znam.	73
s.	Ljudi koji govore jezik koji nije onaj koji govorim kod kuće nisu naročito društveni i ljubazni.	81,1
t.	Školske aktivnosti koje obuhvataju različite jezike ne mogu učiniti da se učenici osećaju bolje u grupi.	65,1
w.	Ne bih stvarno želeo da učim druge jezike osim onoga (onih) koji govorim kod kuće.	88,5

Može se konstatovati da su, u celini gledano, učenici bili skloni da se saglase sa 12 pozitivnih iskaza i da su u isto vreme bili skloni da se ne slože sa 11 negativnih iskaza. Da bi se razmotrile i objasnile varijacije u učeničkim odgovorima na pitanja, analizirane su nepodudarnosti između različitih grupa (klastera) učenika u smislu njihovih stavova.

Utvrđeno je da su приметne razlike u odgovorima na pitanja zavisile od takvih činilaca kao što su pol, uzrast, geografsko mesto boravka, godina školovanja, radni status i posao, kao i obrazovanje roditelja ispitanika i to da li ispitanici tvrde da imaju prijatelje iz drugih zajednica na Kosovu*.

Takođe se pokušalo ukazati na sve moguće razlike između stavova muških i ženskih ispitanika prema drugim jezicima i ljudima kojima su ti jezici maternji. U celini gledano, devojčice su pokazale veću sklonost da izraze pozitivne stavove prema drugim jezicima nego njihovi drugovi. Na primer, devojčice su često iskazivale viši nivo zainteresovanosti za televizijske emisije na jezicima koje one ne govore u svojoj kući nego što su to činili dečaci. Takođe, devojčice su se u većem broju slagale sa iskazom: *Poznavanje jezika koji se razlikuju od onoga koji govorim kod kuće važno je zato što će me drugi ljudi više poštovati* i u većem broju se nisu slagale sa iskazom: *Ne volim da gledam televizijske emisije na jezicima koji se razlikuju od onoga koji govorim kod kuće*. Prosek pozitivnih i negativnih odgovora među dečacima kada je reč i o jednom i o drugom iskazu, znatno se razlikuje od proseka odgovora među ispitanicama.

Takođe se čini da postoji razlika između **starijih** i **mlađih** učenika kada je reč o nivou njihovog prihvatanja školskih aktivnosti koje obuhvataju druge/strane jezike: mlađi učenici su pozitivnije od starijih odgovarali na iskaze poput: *Školske aktivnosti koje obuhvataju jezike*

različite od onoga koji govorim kod kuće mogu pomoći svakom učeniku da stekne samopouzdanje.

Analiza podataka takođe ukazuje na razlike u stavovima između **učenika u nižim razredima srednje škole** i **učenika u višim razredima srednje škole**. Učenici u nižim razredima srednje škole bili su skloni iskazivanju pozitivnijih stavova prema drugim jezicima i onima koji tim jezicima govore nego što je to bio slučaj sa učenicima viših razreda srednje škole. Na primer, učenici u nižim razredima srednje škole bili su skloni da se u većoj meri saglase sa iskazima poput: *Školske aktivnosti koje obuhvataju jezike različite od onoga koji govorim kod kuće mogu pokazati da su svi jezici ravnopravni iako se svaki razlikuje* nego što je to slučaj s njihovim drugovima u višim razredima srednje škole.

Bilo je nekih pažnje vrednih razlika između odgovora dobijenih od učenika koji žive u **seoskim područjima** i učenika koji žive u **gradskim sredinama**. U celini gledano, 460 učenika u ovom uzorku, kako onih koji žive u gradskim, tako i onih koji žive u seoskim sredinama, izrazilo je pozitivan stav prema stranim jezicima i onima koji te jezike govore. Ipak, među učenicima iz gradskih sredina zabeležen je viši nivo neslaganja s negativnim iskazima koji se odnose na stavove prema stranim jezicima i onima koji tim jezicima govore nego među učenicima iz seoskih područja. Na primer, učenici iz gradskih područja bili su skloni da u većem broju nego njihovi drugovi iz seoskih sredina iskažu neslaganje sa sledećim iskazima: *Ljudi koji govore jezike koji se razlikuju od onoga koji govorim kod kuće nisu naročito društveni i ljubazni i zaista ne bih želeo da učim druge jezike osim onoga (onih) koji govorim kod kuće*. Primetno je da učenici iz gradskih područja reaguju pozitivnije na druge jezike i ljude koji tim jezicima govore nego što to čine učenici iz seoskih sredina. Iako su obe grupe učenika izrazile spremnost i motivaciju da uče druge jezike, i mada i jedna i druga grupa imaju pozitivne stavove prema ljudima koji govore druge jezike, ipak postoji primetna statistička varijacija između tih dveju grupa kada je reč o njihovim odgovorima na pomenuta pitanja/iskaze.

Kada se uporede zanimanja i radni status roditelja sa stavovima učenika prema višejezičnosti, postoji očigledna veza između socijalnog statusa i stavova prema stranim jezicima i onima koji te jezike govore. Analiza pokazuje da su učenici čiji roditelji imaju niži društveni status ispoljili povoljniji stav prema drugim jezicima i onima koji te jezike govore nego učenici čiji roditelji imaju bolje poslove ili čiji su roditelji zaposleni u ovom ili onom svojstvu. Oni koji su kazali da su im majke domaćice pokazali su veću sklonost ka neslaganju s negativnim iskazima koji se odnose na stavove prema ljudima koji govore jezike koji se razlikuju od jezika (jednog ili više njih) koji ti učenici govore kod kuće. Velika većina se, na primer, ne slaže sa iskazima poput: *Što više poznajem ljude koji govore jezike koji se razlikuju od onoga koji govorim kod kuće, to mi se oni manje dopadaju*. Kada je reč o njihovom stavu (stavovima) prema učenju stranih jezika i sticanju znanja drugih jezika, ispitanici čije su majke domaćice ispoljili su viši nivo neslaganja s negativnim iskazima u vezi s podsticajima u porodici na učenje jezika, poput iskaza: *Moja porodica smatra da ne treba da posvećujem vreme učenju jezika koji se razlikuje od onoga koji govorim kod kuće*. Učenici čiji su roditelji nezaposleni ili zaposleni na poslovima koji zahtevaju stručno obrazovanje (*vocational*) u preovlađujućem broju su izrazili neslaganje sa iskazima poput: *Poznavanje jezika koji se razlikuje od onoga koji govorim kod kuće nije važno jer me to neće učiniti obrazovanim*. U obema grupama učenika mogu se uočiti znatne razlike između onih nižeg društvenog

porekla, koji su ispoljili viši nivo motivacije za učenje stranih jezika i pozitivnije stavove prema govornicima drugih jezika, i onih učenika višeg sociokulturnog porekla.

Takođe smo uporedili stavove učenika prema drugim/stranim jezicima sa obrazovnim nivoom njihovih roditelja. Učenici čije majke uopšte nisu pohađale školu ili čije su majke završile samo osnovnu školu imali su pozitivnije stavove prema drugim/stranim jezicima nego učenici čije majke imaju visokoškolsku diplomu. Oni nisu bili skloni da se slože sa iskazima poput: *Školske aktivnosti koje obuhvataju različite jezike ne mogu učiniti da se učenici osećaju bolje u grupi* ili *Ljudi koji govore jezike različite od onoga koji govorim kod kuće nisu naročito društveni i ljubazni*. Slične tendencije identifikovali smo kada smo sapostavili uticaj **obrazovnog porekla očeva** ispitanih učenika na stavove tih učenika prema tim jezicima. I ovde su učenici čiji su očevi imali niže obrazovanje ispoljavali pozitivnije stavove prema stranim jezicima i onima koji te jezike govore nego što su to činili učenici čiji su očevi imali viši nivo obrazovanja. Ipak, valja reći da su učenici koji su naveli da su njihovi očevi stekli visokoškolsku diplomu ispoljili pozitivne stavove prema drugim/stranim jezicima i ličnim podsticajima njihovih porodica da uče druge jezike. U velikoj većini ispitanici su se složili sa iskazima poput: *Porodica mi govori da treba da učim i druge jezike pored onoga koji govorim kod kuće*. U celini uzev, obe grupe učenika ispoljile su pozitivne stavove prema stranim jezicima i onima koji te jezike govore i obe grupe su tvrdile da ih porodice podstiču da uče te jezike.

Konačno, oni učenici koji su izjavili da **imaju prijatelje koji govore druge jezike** (iz drugih zajednica) ispoljili su viši nivo zanimanja za druge jezike i kulture. Prema tome, njihova motivacija za učenje jezika je jača i njihovi stavovi su pozitivniji od stavova onih njihovih drugova koji su izjavili da nemaju prijatelje kojima je neki drugi jezik maternji. Tako je, na primer, njihov nivo saglasnosti znatno je viši sa iskazima poput: *Većina ljudi koji govore jezike različite od onoga koji govorim kod kuće toliko je prijateljski nastrojena da imam sreću što mi oni mogu biti prijatelji*. Ovde dakle možemo konstatovati da postoji direktna veza između toga da neko ima prijatelje iz drugih zajednica i njegove spremnosti da prigrlji „drugost“.

Predstave i stavovi nastavnika

Razlike koje se uočavaju u stavovima nastavnika uglavnom su, po svemu sudeći, vezane za njihov pol, uzrast, geografsko mesto stanovanja i godine nastavničkog iskustva.

Uočili smo jasnu razliku između muškog i ženskog nastavnog osoblja kada je reč o stavovima i motivaciji za uvođenje školskih aktivnosti u kojima se koriste različiti jezici. Stavovi koje su nastavnice iskazale prema uvođenju višejezičkih aktivnosti u škole pozitivniji su od stavova koje su izrazile njihove muške kolege. S pozitivnim iskazima poput: *Školske aktivnosti koje obuhvataju različite jezike mogu pomoći učenicima da razviju samopouzdanje prilikom susreta s jezicima koje ne znaju*, nastavnice se slažu u većem broju nego njihove kolege muškarci. Takođe, više se žena nego muškaraca koji rade u prosveti ne slaže s negativnim iskazima poput: *Školske aktivnosti koje obuhvataju različite jezike ne mogu razviti sposobnost učenika da prepoznaju pismene i govorne elemente u jezicima koje ne znaju*. Nastavnice su takođe sklone da budu otvorenije prema uvođenju višejezičnosti u škole nego što je to slučaj s njihovim muškim kolegama.

Stariji nastavnici su skloni da budu više usredsređeni na pozitivan uticaj koji će višezjezičke aktivnosti izvršiti na razvoj lingvističkih kompetencija njihovih učenika („Školske aktivnosti koje obuhvataju različite jezike pozitivno utiču na učenje svih jezika i na način upotrebe jezika”), dok mlađi nastavnici uočavaju potencijal takvih aktivnosti za promovisanje pozitivnih stavova prema ljudima koji te jezike govore. Mlađi nastavnici su u većem broju nego njihove starije kolege saglasni sa sledećim iskazom: *Školske aktivnosti koje obuhvataju različite jezike mogu podsticati pozitivne stavove prema ljudima koji govore druge jezike.* Razlika između starijih i mlađih nastavnika je zanemarljiva kada je reč o njihovim stavovima prema mogućnosti da se različiti jezici uključe u školsku nastavu. Svi oni imaju pozitivne stavove prema višezjezičnosti.

Analiza različitosti podataka dobijenih od nastavnika pokazuje znatne razlike između nekih grupa unutar istog uzorka u smislu odgovora datih na deo B Upitnika, koji se odnose na stavove prema uvođenju različitih jezika u školske aktivnosti.

Želeli smo da sagledamo uticaj koji **iskustvo nastavnika** može imati na njihove stavove prema višezjezičnosti. Nastavnici koji imaju **manje iskustva** ispoljavaju pozitivnije stavove nego nastavnici s **više iskustva** prema aktivnostima koje obuhvataju različite jezike, što bi moglo da im pomogne da učvrste multidisciplinarne veze između različitih predmeta. Nastavnici s manje radnog iskustva (oni sa iskustvom od jedne do pet godina) pokazali su viši stepen saglasnosti nego njihove iskusnije kolege sa iskazom: *Školske aktivnosti koje obuhvataju različite jezike mogu mi dopustiti da osnažim veze između različitih školskih predmeta.* Međutim, te varijacije u odgovorima nisu bile posebno značajne. Mada se neka izdiferenciranost može uočiti kada je reč o individualnom pedagoškom fokusu, ogromna većina nastavnika kaže da bi se složila sa korišćenjem nekog drugog jezika u razredu. Budući da se iskustvo u nastavi i (poodmakli) uzrast podudaraju, postoje sličnosti između odgovora koje smo dobili od mlađih i starijih nastavnika.

Nastavnici koji žive u **gradskim sredinama** ispoljili su pozitivnije stavove prema korišćenju višezjezičkih aktivnosti u učionici nego nastavnici koji žive u **seoskim sredinama**. Ti rezultati se podudaraju s rezultatima dobijenim u analizi odgovora učenika koji žive u seoskim, odnosno gradskim sredinama u odnosu na stavove prema stranim jezicima i ljudima koji te jezike govore. Nastavnici koji žive u gradskim sredinama nisu se složili s negativnim iskazima poput: *Školske aktivnosti koje obuhvataju različite jezike koji se govore u različitim zajednicama na Kosovu* ne mogu pomoći učenicima koji potiču iz različitih zajednica da steknu samopouzdanje.* To je indikativno za činjenicu da nastavnici u gradskim sredinama imaju pozitivniji stav prema uvođenju školskih aktivnosti uz korišćenje različitih jezika nego nastavnici u seoskim sredinama. Često stavovi nastavnika utiču na stavove učenika i time se mogu objasniti rezultati koji su u ovom slučaju dobijeni. S obzirom na potencijalni uticaj nastavnika na mišljenja njihovih učenika, vrlo je moguće da postoji snažna veza između učeničkih odgovora i stavova njihovih nastavnika.

Konačno, nastavnici koji u svojim odeljenjima imaju učenike koji govore drugačijim jezikom od onoga koji je dominantan u toj školi u preovlađujućem broju se nisu složili sa

sledećim iskazom: *Školske aktivnosti koje obuhvataju različite jezike verovatno ne mogu omogućiti integrisanje učenika manjinskog etničkog porekla u grupu.* Ti stavovi se, po svemu sudeći, podudaraju sa mišljenjem (mišljenjima) onih učenika koji izjavljuju da imaju prijatelje koji govore drugačijim jezikom od njihovog jezika. I učenici i nastavnici ispoljavaju pozitivne stavove prema stranim jezicima i onima koji te jezike govore. Na osnovu svih tih nalaza, čini se da to što neko ima uspostavljanje lične odnose s ljudima koji govore iste jezike, osnažuje razvoj pozitivnih stavova prema drugim jezicima i ljudima koji te jezike govore.

Deo VII. Zaključci

Rezultati koji su dobijeni u ovoj osnovnoj studiji pružaju opšti pregled stavova učenika i nastavnika prema jezicima i onima koji te jezike govore u pilot-školama koje u ovom projektu učestvuju.

U celini uzev, rezultati ove osnovne studije pokazuju da nema mnogo suštinskih razlika u stavovima prema višejezičnosti između učenika i nastavnika: i jedni i drugi ispoljavaju tendenciju da imaju pozitivno mišljenje o drugim jezicima i onima koji te jezike govore. Ipak, ispoljio se jedan broj uočljivih razlika između različitih podgrupa kada je reč o stepenu njihove motivacije/spremnosti da koriste i/ili uvedu upotrebu različitih jezika u škole. Najuočljivija razlika odnosila se na pol; devojčice i nastavnice ispoljile su pozitivnije stavove prema drugim jezicima i onima koji te jezike govore nego dečaci i nastavnici muškog pola. Pripadnice ženskog roda su sklone da budu motivisanije od pripadnika muškog roda kada je reč o učenju drugih jezika i ispoljavaju pozitivnije stavove prema stranim jezicima u celini i prema onima koji te jezike govore. En Merit (*Anne Merritt*) napisala je u listu „Telegraf“ (*The Telegraph*), od ponedeljka, 18. februara 2019, sledeće: „Mnoge istraživačke studije o učenju drugog jezika pokazuju razlike između dečaka i devojčica, žena i muškaraca, kao što je to bio slučaj i u našoj studiji.”

Iako je bilo nekih uočljivih razlika između mlađih i starijih ispitanika kada je reč o pogledima na drugi/strani jezik, čini se da ipak nema primetnih raskoraka (gaps) među nastavnicima koji pripadaju različitim starosnim grupama. Kada je reč o uzrastu, mlađi učenici su, kako se pokazalo, motivisaniji od starijih da uče strane jezike. To se možda može objasniti povećanim sposobnostima komunikacije, boljom artikulacijom i većom tolerancijom prema drugim kulturama, koja je karakteristična za mlađe učenike.

Nije bilo očiglednih varijacija u stavovima prema drugim jezicima i ljudima koji te jezike govore između učenika koji žive u seoskim i učenika koji žive u gradskim sredinama. Međutim, može se uočiti da su nastavnici koji žive u gradskim sredinama otvoreniji za uvođenje različitih jezika u razred nego što je to slučaj s nastavnicima koji žive u seoskim sredinama. Ipak, obe grupe učenika i nastavnika inspirisane su za učenje stranih jezika i pokazale su određeni nivo poštovanja prema jezicima koji se razlikuju od njihovog maternjeg jezika i ljudima koji te druge jezike govore. Kako bi se bolje shvatile utvrđene razlike između seoskih i gradskih područja, treba ispitati vezu između sociokulturnog porekla učenika i

pedagoških metoda koje se primenjuju u školama budući da je to nešto čime bi se možda mogle objasniti te razlike u mišljenjima.

Treba naglasiti da su učenici ispoljili tendenciju da stavove svojih porodica prema učenju jezika opišu u pozitivnom tonu. Ipak, postoje izvesne razlike između učenika iz različitih društvenih slojeva.

Mnoge studije su pokazale da postoji odnos između nivoa entuzijazma učenika i nastavnika kada je reč o učenju stranih jezika. Trebalo bi posmatrati i analizirati motivacione strategije za podučavanje jezika kako bi se osnažila motivisanost učenika za učenje stranih jezika. Kako je pokazalo istraživanje, nastavnici imaju jednu od ključnih uloga u tome da se razviju pozitivni stavovi i motivacija za učenje stranih jezika među đacima. Ova studija odražava direktan paralelizam koji postoji između nivoa želje i motivacije koje izražavaju nastavnici (prema stranim jezicima) i spremnosti njihovih učenika da izraze otvorenost prema učenju stranih jezika i stupanje u interakciju s pripadnicima različitih zajednica. Valja, međutim, reći da postoji i uočljiva veza između geografske lokacije (gradska sredina naspram seoske sredine), razmera u kojima je učenik o kome je reč uspostavio odnose sa onima čiji je maternji jezik drugi i njihovih stavova prema drugim jezicima i ljudima koji te jezike govore. Konačno, na nastavnike, kao i na njihove učenike, utiče njihovo socijalno, političko i kulturno okruženje, ali oni ipak imaju jednu od ključnih uloga u oblikovanju stavova svojih učenika.

Deo VIII. Preporuke

Ova osnovna studija o učenicima i nastavnicima opisuje i ilustruje njihove stavove prema drugim/stranim jezicima i ljudima koji te jezike govore. Treba naglasiti da ti stavovi prema stranom jeziku (uključujući njegov status i prestiž) i onima koji tim jezikom govore u velikoj meri utiču na proces učenja jezika, kao i na ishode učenja. Upravo zbog toga tu vrstu stavova treba uzeti u obzir kada se razvija nastavni plan i program (kurikulum) za učenje stranih jezika.

Jasno je da je stav porodice prema jezicima činilac koji ima važnu ulogu za motivisanost pojedinca da uči jezike. Što je izraženiji pozitivan stav roditelja prema jezicima, to je u većoj meri pozitivan stav koji deca tih roditelja izražavaju prema učenju drugih jezika. Stoga na roditelje treba gledati kao na strateške partnere škola u promovisanju učenja stranih jezika i obrazovanja za demokratiju. Škole mogu povećati delotvornost svojih nastavnih planova i programa za učenje stranih jezika tako što će u aktivnosti koje se s tim u vezi odvijaju uključiti i roditelje. Takve obrazovne aktivnosti treba da budu usmerene ka razvoju kapaciteta roditelja da podrže škole u promovisanju učenja stranih jezika i demokratije. Ako se na roditelje gleda kao na partnere i ako se s njima sarađuje u sferi učenja stranih jezika, to će olakšati ne samo sticanje jezičkih znanja već i razvoj pozitivnih stavova prema „različitosti” i drugim vrednostima koje su podsticajne za razvoj inkluzivnijeg i tolerantnijeg društva.

Kada govorimo o učenicima pomenutim u Delu VII ovog izveštaja, polazimo od pretpostavke da stavovi i pristupi nastavnika direktno utiču na stavove i pristupe njihovih učenika. Upravo zbog toga, ako jedna škola želi da delotvorno promoviše učenje stranih jezika i obrazovanje za demokratiju, treba da obrati posebnu pažnju na razvoj nastavničkih kompetencija u toj oblasti. Osim toga, neophodno je uključiti i svest o demokratskoj kulturi (referentni okvir Saveta Evrope) i interkulturalnu svest i znanje (Savet Evrope, Pestaoci/Pestalozzi, Serija II) u programe obuke nastavnika pre nego što se zaposle u školi i tokom njihovog rada u školi. Nastavnici takođe treba da uključe razvoj pomenutih veština u svoje školske razvojne programe.

Treće, i učenici i nastavnici koji imaju neposredni kontakt s ljudima koji govore druge jezike znatiželjniji su i imaju veću motivaciju kada je reč o drugim jezicima i ispoljavaju viši nivo otvorenosti prema ljudima koji te jezike govore. Škole bi mogle da povećaju motivisanost učenika za učenje stranih jezika i sticanje kompetencija za demokratsku saradnju tako što bi primenile one obrazovne aktivnosti koje ne samo da obuhvataju različite jezike već i povezuju učenike čiji su maternji jezici različiti u sklopu sadržajne saradnje koja potencijalno može poslužiti kao sredstvo za jačanje razumevanja na nivou zajednice. S obzirom na postojeća ograničenja nastavnog plana i programa, preporučili bismo da se takve aktivnosti odvijaju u sklopu službe u zajednici kao vannastavne aktivnosti.

Konačno, po našem mišljenju, važno je planirati i koristiti nove pedagoške metode i u redovnom predavanju u nastavi i tokom vannastavnih aktivnosti kako bi se razvijali znanje i svest učenika o demokratskoj kulturi i kako bi se pojačali pozitivni stavovi prema višejezičnosti i kod učenika i kod nastavnika.

Želeli bismo da završimo ovu analizu jednim citatom iz Aristotela: *Obrazovanje uma bez obrazovanja srca nije nikakvo obrazovanje*. Stavovi spadaju u obrazovanje srca.

Za obrazovanje je važno usredsrediti se ne samo na razvoj kognitivnih aspekata (naš um) već i svih odlika koje nas čine ljudima (naše srce) i koji, kad se sve svede, i daju smisao našem životu.

Dodatne preporuke predviđaju sledeće:

- Jačanje saradnje s roditeljima učenika u promovisanju učenja stranih jezika i obrazovanja za demokratiju.
- Razvoj kompetencija nastavnika za promovisanje učenja stranih jezika i obrazovanja za demokratiju.
- Sprovođenje obrazovnih aktivnosti (kako nastavnih, tako i vannastavnih) koje ne samo da obuhvataju strani jezik već i sadržajno povezuje učenike koji imaju različite maternje jezike.
- Primena konstruktivnih pedagoških metoda i u vezi s redovnim predavanjem, tj. nastavnim aktivnostima i u vezi s vannastavnim aktivnostima kako bi se razvile kompetencije učenika za demokratsku kulturu i pojačali pozitivni stavovi kako učenika, tako i nastavnika prema višejezičnosti.

Deo 9. Bibliografija

Al Kaboody, M. 2013. Second language motivation; The role of teachers in learners' motivation. *Journal of Academic and Applied Studies*, 3(4): 45-54.

Bernaus, M. et al. 2007. *Plurilingual and pluricultural awareness in language teacher education: a training kit*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.
http://archive.ecml.at/documents/B2_LEA_E_web.pdf

Bernaus, M. and Gardner, R.C. 2008. Teacher motivation strategies, student perceptions, student motivation, and English achievement, *The Modern Language Journal*, 92(3): 387-401.

Bernaus, M., Wilson, A. and Gardner, R.C. 2009. Teachers' motivation, classroom strategy use, students' motivation and second language achievement. *Porta Linguarum*, 12: 25-36.

Bernaus, M. et al. 2011 *Plurilingualism and pluriculturalism in content-based teaching: A training kit*. Strasbourg: Council of Europe Publishing. https://www.ecml.at/Portals/1/documents/ECML-resources/2011_11_26_Conbat_fuer_web.pdf?ver=2018-03-20-160408-117

Candelier, M. et al. 2010. *Framework of reference for pluralistic approaches to languages and cultures*. Version 3. Strasbourg / Graz: Council of Europe / European Centre for Modern Languages – Online document: <http://carap.ecml.at>

Cheng, H.F. and Dörnyei, Z. 2007. The use of motivational strategies in language instruction: The case of EFL teaching in Taiwan. *International Journal of Innovation in Language Learning and Teaching*, 1(1): 153-174.

Coste, D. et al. 2009. *Plurilingual and pluricultural competence. Studies towards a common European framework of reference for language learning and teaching*. Strasbourg: Language Policy Division.
<https://rm.coe.int/168069d29b>

Council of Europe. 2001. *Common European framework of reference for languages: learning, teaching and assessment*. Cambridge: Cambridge University Press.

Council of Europe. 2007. *From linguistic diversity to plurilingual education: Guide for the development of language policies in Europe*. Main version. Strasbourg: Language Policy Division - Online document: http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/Source/Guide_Main_Beacco2007_EN.doc

Council of Europe. 2018. *Reference framework of competences for democratic culture*.
<https://rm.coe.int/prems-008318-gbr-2508-reference-framework-of-con>

Huber, J. (ed.) 2011. *Teacher education for change* Council of Europe Publishing.
<https://book.coe.int/eur/en/pestalozzi-series/4747-teacher-education-for-change-the-theory-behind-the-council-of-europe-pestalozzi-programme-pestalozzi-series-n1.html>

Huber, J. (ed.) 2012. *Intercultural competence for all- Preparation for living in a heterogeneous world*. Council of Europe Publishing. <https://rm.coe.int/intercultural-competence-for-all/16808ce20c>

Huber, J. (ed.) 2014. *Developing intercultural competence through education*. Council of Europe Publishing. <https://book.coe.int/eur/en/pestalozzi-series/6073-pdf-developing-intercultural-competence-through-education-pestalozzi-series-no-3.html>

Huber, J. (series ed.) 2017. *TASKs for Democracy: 60 Activities to Learn and Assess Transversal Attitudes, Skills and Knowledge. Second edition*. Council of Europe Publishing.
<https://rm.coe.int/tasks-2nd-edition/16807860c1>

Lasagabaster, D. and Huguet, Á. 2007. The linguistic issue in some European bilingual contexts: some

final considerations. In Lasagabaster, D. and Huguet, Á. (eds.) *Multilingualism in European bilingual contexts. Language use and attitudes* (pp. 234-251). Clevedon, Buffalo, New York: Multilingual Matters.

Merritt, A. (2019) in *The Telegraph*

<https://www.telegraph.co.uk/education/educationopinion/10567876/Are-women-really-better-at-learning-languages.html>

OECD. 2009. *Teaching practices, teachers' beliefs and attitude. Creating effective teaching and learning environments: first results from TALIS*, pp. 88-120.

Piccardo, E. 2016. *Plurilingualism: Vision, Conceptualization, and Practices*. In Trifonas, P.P., Aravossitas, T. (eds.).

Trifonas, P.P. , Aravossitas, T. (eds.), 2016. *Handbook of Research and Practice in Heritage Language Education*, Springer International Publishing.

TÓDOR, E.M; DÉGI, Z (2016) Language Attitudes, Language Learning Experiences and Individual Strategies What Does School Offer and What Does It Lack? *Acta Universitatis Sapientiae, Philologica*, 8, 2, 123–137

10. PRILOG 1. Upitnici

FRED Upitnik za učenike

Dragi učenice,

Tim FRED je pripremio ovaj upitnik kako bi saznao šta ti misliš i osećaš o jezicima koji te okružuju i o onima koji tim jezicima govore.

Upitnik je anoniman i svaki odgovor je podjednako vredan. Nema tačnih i netačnih odgovora. MOLIMO DA SE ODGOVORI NA SVA PITANJA.

Unapred hvala na saradnji!

Datum.....

Obrazovna ustanova Grad

Biografski podaci

Deo A

Molimo sledeće informacije:

1. Pol: ☐ Muški ☐ Ženski
2. Godine:
3. Škola koju pohađaš: ☐ Osnovna ☐ Niža srednja ☐ Viša srednja
4. Obrazovanje tvojih roditelja (Štrikliraj odgovarajuće polje):

	Bez škole	Osnovna škola	Srednja škola	Univerzitet
Majka				
Otac				

5. Profesija majke
6. Profesija oca
7. Koji jezik (e) govoriš i/ili razumeš?
8. Koji jezik(e) koristiš u školi?
9. Koji jezik(e) koristiš kod kuće?
10. Koje jezike govoriš i/ili razumeš van škole i van kuće?

11. Da li imaš prijatelje koji govore jezike drugih zajednica na Kosovu*?

- ☐ Da
- ☐ Ne

12. Ako je prethodni odgovor „DA“, možeš li ti da govoriš i/ili razumeš njihov jezik(e)?

- ☐ Da
- ☐ Ne
- ☐ Delimično

13. Na kom jeziku/cima pohađaš nastavu u školi?.....

14. Kako procenjuješ svoj nivo znanja jezika nastave? Štrikliraj odgovarajuće polje:

	Vrlo visok	Prilično visok	Tako-tako	Prilično nizak	Vrlo nizak
Govorim					
Razumem					
Čitam					
Pišem					

Deo B

15. Da li se slažeš ili ne slažeš sa sledećim iskazima: Štrikliraj odgovarajuće polje:

	Iskazi	Izrazito se ne slažem	Prilično se ne slažem	Nemam mišljenje	Prilično se slažem	Izrazito se slažem
a.	Što više upoznajem ljude koji govore jezike koji se razlikuju od onog koji govorim kod kuće, to mi se oni manje dopadaju.					
b.	Voleo bih da poznajem više ljudi koji govore jezike različite od onoga koji ja govorim kod kuće					
c.	Školske aktivnosti koje obuhvataju različite jezike u odnosu na onaj koji ja govorim kod kuće podstiču moju radoznalost i zanimanje za učenje jezika					
d.	Moja porodica smatra da za mene nije važno da učim jezike koji se razlikuju od onoga koji govorim kod kuće					
e.	Školske aktivnosti koje obuhvataju različite jezike mogu pomoći svakom učeniku da izgradi samopouzdanje					
f.	Poznavanje drugih jezika pored onoga koji govorim kod kuće nije važno jer mi to neće biti od koristi za nalaženje dobrog posla					
g.	Želeo bih da govorim više jezika osim onoga koji govorim kod kuće					
h.	Ne volim da se srećem s ljudima koji govore jezik koji se razlikuje od onoga koji govorim kod kuće					
i.	Moja porodica me podstiče da vežbam druge jezike osim onoga koji govorim kod kuće što je više moguće					
j.	Moja porodica smatra da ne treba da posvetim vreme proučavanju drugih jezika osim onoga koji govorim kod kuće					
k.	Školske aktivnosti koje obuhvataju različite jezike mogu pokazati da su svi jezici					

	ravnopravni iako su svi različiti					
l.	Većina ljudi koji govore jezike koji se razlikuju od onoga koji govorim kod kuće toliko je prijateljski nastrojena da imam sreću što mi oni mogu biti prijatelji					
m.	Želeo bih da mogu da razumem reči pesama koje se na Kosovu* pevaju na jezicima koji se razlikuju od jezika koji govorim kod kuće					
n.	Ne volim da gledam televizijske emisije na jezicima koji se razlikuju od onoga koji govorim kod kuće					
o.	Poznavanje drugih jezika pored onoga koji govorim kod kuće nije važno jer me to neće učiniti obrazovanijim					
p.	Moja porodica mi govori o važnosti drugih jezika koji se govore na Kosovu* i koji se razlikuju od jezika koji govorim kod kuće					
q.	Školske aktivnosti koje obuhvataju različite jezike ne mogu mi pomoći da izgradim samopouzdanje u susretu s jezicima koje ne znam					
r.	Bila bi velika šteta da nisam imao kontakta s ljudima koji govore jezike koji se razlikuju od onoga koji govorim kod kuće					
s.	Ljudi koji govore jezik koji nije onaj koji govorim kod kuće nisu naročito društveni i ljubazni					
t.	Školske aktivnosti koje obuhvataju različite jezike ne mogu učiniti da se učenici osećaju bolje u grupi					
u.	Poznavanje jezika koji se razlikuju od onoga koji govorim kod kuće je važno zbog toga što će me drugi ljudi tako više poštovati.					
v.	Moja porodica mi kaže da treba da učim jezike pored onoga koji govorim kod kuće					
w.	Ne bih stvarno želeo da učim druge jezike osim onoga koji govorim kod kuće					

Hvala na odgovorima!

Dragi kolega,

Tim FRED je pripremio ovaj upitnik kako bi saznao kakvo je vaše mišljenje o tome koliko korisno može biti korišćenje višejezičnosti/plurijezičnosti u odeljenju za vaše učenike.

Upitnik je anoniman i svaki odgovor je podjednako vredan. Nema tačnih ili netačnih odgovora. MOLIMO DA SE ODGOVORI NA SVA PITANJA.

Unapred hvala na saradnji!

Datum

Obrazovna ustanova..... Grad

Biografski podaci

Deo A

A 1. Pol: Muški _____ Ženski.....

A 2. UZRAST: _____

A 3. AKADEMSKI STEPEN, DIPLOME, CERTIFIKATI:

.....

A 4. KOJE JEZIKE GOVORITE?

.....

A 5. UKUPNI BROJ GODINA ISKUSTVA U NASTAVI:

.....

A 6. NA KOM ŠKOLSKOM NIVOU PREDAJETE

— Osnovna škola _____

— Srednja škola _____

—

Imate li učenike čiji se L1 (prvi jezik) razlikuje od jezika nastave u školi?

DA NE 2.....

Ako je odgovor DA, u kom procentu?

.....

Deo B

Da li se slažete ili ne slažete s donjim iskazima? Molimo štriklirajte odgovarajuće polje.

	Iskazi	Izrazito se ne slažem	Prilično se ne slažem	Nemam mišljenje	Prilično se slažem	Izrazito se slažem
a.	Školske aktivnosti koje obuhvataju različite jezike stimulišu radoznalost učenika i njihovu zainteresovanost za učenje jezika					
b.	Školske aktivnosti koje obuhvataju različite jezike koji se govore u različitim zajednicama na Kosovu* ne mogu pomoći učenicima koji potiču iz različitih zajednica da steknu samopouzdanje					
c.	Školske aktivnosti koje obuhvataju različite jezike koji se govore u različitim zajednicama na Kosovu* ne mogu stvarno pokazati da su svi jezici ravnopravni iako su svi različiti.					
d.	Školske aktivnosti koje obuhvataju različite jezike mogu pomoći učenicima da razviju samopouzdanje prilikom susreta s jezicima koje ne znaju.					
e.	Školske aktivnosti koje obuhvataju različite jezike verovatno ne mogu omogućiti integrisanje učenika manjinskog etničkog porekla u grupu.					
f.	Školske aktivnosti koje obuhvataju različite jezike pozitivno utiču na učenje svih jezika i na način upotrebe jezika.					
g.	Školske aktivnosti koje obuhvataju različite jezike mogu podstaći pozitivne stavove prema ljudima koji govore druge jezike					
h.	Školske aktivnosti koje obuhvataju različite jezike ne mogu razviti sposobnost učenika da prepoznaju pismene i govorne elemente u jezicima koje ne znaju.					
i.	Školske aktivnosti koje obuhvataju različite jezike neće mi pomoći da izmenim način na koji predajem gradivo.					
j.	Školske aktivnosti koje obuhvataju različite jezike mogu mi pomoći da osnažim veze između različitih školskih predmeta.					

The project “Fostering Rapprochement through education for democracy and language learning” is part of the overview of co-operation activities in Kosovo* and aims at fostering rapprochement through the promotion of language learning and through the development of competences for democratic cooperation. It takes account of the recommendations of the Advisory Committee on Framework Convention for the Protection of National Minorities as well as the draft Strategy for Promotion and Protection of Language Rights of the Office of Language Commissioner to support local institutions and beneficiaries, such as the Ministry of Education and the Office of the Language Commissioner to promote multi-ethnic society. The objective of the project is to promote a positive image of local and regional plurilingualism and pluriculturalism as a social, cultural and economic asset, access to language learning and education for democratic citizenship as contributions to the rapprochement between communities.

The project is implemented by the Council of Europe and is co-funded by Norway and the Council of Europe.

* All references to Kosovo, whether to the territory, institutions or population, shall be understood in full compliance with United Nations Security Council Resolution 1244 and without prejudice to the status of Kosovo

www.coe.int

The Council of Europe is the continent’s leading human rights organisation. It comprises 47 member states, including all members of the European Union. All Council of Europe member states have signed up to the European Convention on Human Rights, a treaty designed to protect human rights, democracy and the rule of law. The European Court of Human Rights oversees the implementation of the Convention in the member states.

